

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
Наставно научно већу

На седници Новинарско-комуниколошког одељења, одржаној 29. августа 2024. године, констатовано је да је кандидат Јасмин Хоџић завршио писање докторске дисертације „Друштвене и политичке поделе и расцепи Бошњака у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори - упоредна анализа”. Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду од 5. септембра 2024. године именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације у саставу: проф. др Душан Спасојевић, ванредни професор Факултета политичких наука, доц. др Деспот Ковачевић, доцент Факултета политичких наука и др Горан Башић, научни саветник Института друштвених наука Универзитета у Београду. Комисија је прегледала и оценила наведени докторски рад и на основу мишљења свих њених чланова Наставно-научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду подноси следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Кандидат Јасмин Хоџић, рођен 29. новембра 1983. године у Прибоју, дипломирао је на Факултету политичких наука у Београду 2009. године, на смеру-међународни односи. Мастер студије на Факултету политичких наука у Београду, на програму Политичка аналитика и менаџмент у политици, завршио је 2017. године, одбравивши мастер рад под насловом „Политичко представљање националних мањина у Србији 1990-2015“. Докторске студије политикологије на Факултету политичких наука у Београду уписао је 2018. године.

Јасмин Хоџић је државни секретар у Министарству просвете Владе Републике Србије од 2024. године. Пре тога, од 2022. до 2024. године, био је народни посланик у

Народној скупштини Републике Србије. Од 2021. до 2022. године, био је помоћник министра у Министарству трговине, туризма и телекомуникација. У периоду од 2021. до 2022. године био је саветник за сарадњу са Владом Републике Србије, председника општине Прибој. Од 2016. до 2020. године био је помоћник председника општине Прибој задужен за локални економски развој. У периоду од 2014 до 2016 радио је као професор Устава и права грађана у Гимназији Прибој. Био је одборник у Скупштини општине Прибој од 2012 до 2016. године.

Кандидат Јасмин Хоџић до сада је објавио четири научна рада у научним часописима и зборницима:

- Јасмин Хоџић, (2018), Политичко представљање националних мањина, *Политички живот бр. 16*, Центар за демократију, Факултет политичких наука, Београд;
- Јасмин Хоџић (2018), Улога и значај националних савета националних мањина у Србији, *Администрација и јавне политике 3/2018*, Институт за политичке студије, Београд;
- Јасмин Хоџић (2020) Политичке партије националних мањина у Србији 1990-2020, Зборник радова са научне конференције *Тридесет година обновљеног вишепартизма у Србији- (не)научене лекције*, Центар за демократију Факултета политичких наука у Београду, Ханнс Селдел Стифтунг, Београд.
- Јасмин Хоџић (2021) Нација и национална држава у контексту глобализма и мултикултурализма, *Национални интерес 3/2021*, Институт за политичке студије, Београд

Јасмину Хоџићу, Наставно-научно веће Факултета политичких наука предложило је, а 18. јануара 2022. године, Универзитет у Београду – Веће научних области правно-економских наука – Одлуком бр. 61206-133/2-22 ЈБ – одобрило је израду докторске дисертације „Друштвене и политичке поделе и расцепи Бошњака у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори- упоредна анализа“. Дисертација је урађена у складу са правилима Универзитета у Београду и Факултета политичких наука. Структурирана у осам целина, дисертација заједно са прилозима и списком коришћене литературе има укупно 316 страна, не рачунајући ту и насловне стране, сажетке на српском и енглеском језику, садржај, прилог (Упитник коришћен у емпиријском истраживању ставова испитаника), биографију кандидата, као и три неопходне изјаве.

Основни текст дисертације има 300 страна, а на 16 страна наведени су извори који су коришћени у истраживању.

Поред кратког увода, у другом поглављу су дефинисани основни појмови као и теоријски концепти друштвених и политичких подела и расцепа у посткомунистичким и постјугословенским друштвима. Овде је посебно разматран одабрани теоријски модел који садржи градацију друштвених расцепа, уз јасно дефинисане критеријуме. На крају другог поглавља представљен је хипотетички оквир. У трећем поглављу дат је кратак историјски преглед друштвене и политичке динамике међу Бошњацима, са циљем анализа повезаности идентитетских, вредносних и политичких подела из историјске перспективе. У другом делу овог поглавља приказане су друштвене и политичке прилике у анализираним државама након обнове вишестраначја, са посебним освртом на положај, статус и унутаретничку политичку динамику код Бошњака. У четвртом поглављу дат је приказ и анализа институционалног дизајна предметних држава, укључујући и социо-демографске карактеристике Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе. У петом поглављу извршена је класификација релевантних политичких партија у предметним државама на идеолошко-вредној скали. У шестом поглављу изложен је методолошки оквир анализе емпиријских података, укључујући методолошки план и технике обраде података, док су у седмом поглављу анализирани резултати емпиријског истраживања вредносних оријентација и политичких преференција испитаника у предметним државама.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања докторске дисертације кандидата Јасмина Хоџића је упоредна анализа доминантних вредносних оријентација и основних линија друштвених и политичких подела и расцепа међу Бошњацима у пост-југословенским друштвима (Босна и Херцеговина, Србија и Црна Гора). Кандидат у свом истраживању даје одговор на истраживачко питање: да ли постоје друштвени и политички расцепи међу Бошњацима у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори и у којој мери су ти расцепи исти, слични или различити, узимајући у обзир различите институционалне оквире и социо-политичке контексте анализираних држава.

Кандидат је кренуо од претпоставке да се, након распада Југославије, друштвени и политички расцепи нису искључиво формирали између етно-националних заједница, већ да је тренд поларизације био вишедимензионална и да се рефлектовао и унутар националних заједница. Тај тренд се манифестовао почетком 90-тих и унутар

бошњачког сегмента где је дошло, након краткотрајне хомогенизације, до политичке фрагментације услед неслагања око кључних националних, статусно-правних, државно-правних и спољнополитичких питања што се одразило и на разлике у политичким преференцијама. Динамичне промене социјалног, политичког и свеукупног друштвеног контекста које су се десиле у последњих тридесет година снажно су утицале на линије, природу и карактер друштвених и политичких промена међу Бошњацима.

Кандидат је као примарни циљ дисертације поставио установљавање и анализу доминантних вредносних оријентација, основних линија друштвених и политичких подела и расцепа међу Бошњацима који живе у различитим државним оквирима. Осим тога, кандидат истиче као један од примарних циљева истраживања и утврђивање степена, интензитета и дубине подела и расцепа (Deegan Krause, 2007), односно утврђивање да ли се ради о разликама (difference), поделама (divide) или пуном друштвеном расцепу (full social cleavage). Поред тога, кандидат је у дисертацији истраживао да ли међу Бошњацима који су присталице различитих политичких партија постоје вредносне поделе и расцепи, односно да ли социо-демографске карактеристике и вредносне оријентације представљају предиктивни фактор политичког одлучивања и утичу на политичке преференције.

Кандидат се просторно ограничио на три државе бивше Југославије из неколико разлога. Прво, Бошњаци у све три државе имају релевантан удео у укупној популацији. Друго, политички су организовани од обнове вишестраначја и перманентно истичу јасне политичке захтеве. Треће, имајући у виду да су све три државе биле део бише Југославије, оправдано је претпостављати да имају заједничко историјско наслеђе и сличан културни образац. Изостанак анализе бошњачког сегмента у другим југословенским републикама, мотивисан је пре свега одсуством континуиране политичке артикулације и релативно малим уделом у укупној популацији у тим државама. Са друге стране, интригантност предмета истраживања појачана је чињеницом да се анализиране државе у значајној мери разликују када је у питању политички контекст, институционални дизајн, бројност и уставно-правни статус Бошњака у њима.

Иновативност ове дисертације се огледа и у чињеници да је предмет анализе друштвена и политичка динамике једне националне заједнице у три различите државе, што је у досадашњим компаративним истраживањима била реткост. Осим тога, кандидат у дисертацији даје историјски приказ контекста како би се боље разумеле

савремене поделе и расцепи. То је урађено са превасходним циљ како би се појаснио закаснио процес изградње нације (*nation building*), као и променљивост, неизиференцираност и неконсолидованост националног идентитета међу Бошњацима који, у појединим крајевима, истрајавају и до данас.

Централни део истраживања огледа се у утврђивању и објашњењу доминантних вредносних оријентације у свакој од наведених држава на основу оригиналних емпиријских података. Поред тога, кандидат пореди разлике у преовлађујућим вредносним оријентацијама код Бошњака у зависности у којој држави живе. У другом делу анализе емпиријских података, кандидат утврђује колика је предиктивност социо-демографских карактеристика и вредносних оријентација на политичке преференције. Кандидат, такође тестира хипотезе које су специфичне за поједине анализирани државе.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Хипотетички оквир у докторској дисертацији „Друштвене и политичке поделе и расцепи Бошњака у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори“ састоји се из једне опште, пет посебних и осамнаест појединачних хипотеза. У својој дисертацији Јасмин Хоџић полази од опште хипотезе да се друштвене и политичке поделе Бошњака разликују по хијерархији, дубини и интензитету услед различитих институционалних и социо-структурних карактеристика Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе. Те разлике се манифестују на тај начини што су унутар бошњачког сегмента у Босни и Херцеговини јављају пуни расцепи (*full cleavage*), у Србији поделе (*divide*), а у Црној Гори разлике (*difference*). Основна тврдња је да су поделе и расцепи Бошњака разликују услед разлика у контекстуалним околностима и институционалним оквирима анализираних држава. Кандидат ову хипотезу разлаже на посебне и појединачне хипотезе у складу са теоријским оквиром, како би се добила целокупна слика о тврдњи која се проверава у дисертацији. Логика објашњења иде у правцу утицаја како друштвеног и политичког контекста и институционалног дизајна тако и бројности, формално-правног статуса Бошњака у анализираним државама, на природу друштвених и политичких подела и расцепа.

Прве две посебне хипотезе се односе на то да на хијерархију, дубину и интензитет расцепа међу Бошњацима утичу контекстуални, тј. историјски, институционални, политички и демографски фактори. Кратким историјским приказом, кандидат компаративно приказује разлике у историјском развоју бошњачког сегмента у

анализираним државама. Затим, приказом политичке динамике у анализираним државама, након пада социјализма и обнове вишестраначја, кандидат даје детаљан приказ како партијског живота бошњачког сегмента, као и које су то кључне теме око којих се разилазе политички актери, тако и које су доминантне тема које деле целокупни политички простор у анализираним државама. Важан аспект у тестирању хипотезе је и уставно-правни статус Бошњака у анализираним државама, однос већинских заједница према њима, партиципација у политичким процесима и ниво остварених политичких права у датим државама. Важан аспект у тестирању ових хипотеза је подробна анализа институционалног дизајна од чега зависи продубљивање или смањење како међуетничких тако и унутаретничких подела и расцепа.

У трећој посебној хипотези се тврди да су расцепи међу Бошњацима у Босни и Херцеговини потпуни, где различити социо-демографски идентитети имају различите вредносне оријентације које се рефлектују на политичке преференције. Тестирање хипотезе се врши коришћењем емпиријских подата и бројних статистичких метода, где се испитује да ли су старији, мање образовани и руралнији Бошњаци склонији традиционално-конзервативном вредносном обрасцу и у складу са тим гласају за партије које су промотери тих вредносних образаца. Истовремено се тестира да ли Бошњаци са супротним социо-демографским карактеристикама показују склоност ка модернистичко-либерални вредностима и у складу са тим гласају за партије које промовишу те вредности.

У четвртој посебној хипотези кандидат тестира претпоставку да су међу Бошњацима у Србији присутни парцијални (тематски) расцепи где не постоје јасно одређени социо-демографски носиоци, али где се јављају разлике у вредносним оријентацијама међу партијским присталицама. Управо различити контексти и институционални оквир, условљава изостанак потпуних расцепа међу Бошњацима у Србији. Осим тога, малобројност и статус националне мањине негативно делује на развој посебних социо-демографских идентитета као носиоца различитих вредносних оријентација.

У петој посебној хипотези се тврди да међу Бошњацима у Црној Гори постоје само ставовске разлике које немају утемељење како у социо-демографској структури тако ни у политичким преференцијама. Кључне ставовске разлике се односе на идентитетско-номинацијске разлике између Бошњака и Муслимана, које се не рефлектују на вредносне оријентације и политичке преференције. Не основу тога, произилази да се

партијска конкуренција унутар бошњачког сегмента у Црној Гори одвија на лидерској или клијентелистичкој основи.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација је подељена у осам целина укључујући уводни део и закључна разматрања. Први део под називом „Увод“, објашњава предмет, циљеве као и научни допринос истраживања.

„Теоријски оквир истраживања“, наслов је другог дела дисертације који сублимира досадашња сазнања у области теорије социјалних расцепа. У овом делу рада су дефинисани основни појмови, као и теоријски концепти друштвених и политичких подела и расцепа у посткомунистичким и постјугословенским друштвима. Посебна пажња је посвећена одабраном теоријском моделу Кевина Дигн Крауса (Deegan Krause, 2007) који у себи садржи градацију друштвених расцепа са јасно дефинисаним критеријумима. На крају другог поглавља приказан је хипотетички оквир који је послужио као основ за наставак истраживања и анализу.

У трећем делу дисертације „Контекстуалне карактеристике Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе“ дат је кратак историјски приказ друштвене и политичке динамике међу Бошњацима, како би се из историјске перспективе анализирао повезаност идентитетских, вредносних и политичких подела. Историјска анализа је показала да се поделе у културно-вредносној димензији међу Бошњацима јављају поткрај 19. века. Оне су се рефлектовале како на разлике у вредносно-светоназорском смислу, тако и у односу на аутоперцепцију сопственог идентитета. Те поделе ће, са промењеном динамиком и манифестношћу, истрајавати све до данас. Осим тога, размимоилажења приликом формирања политичких ентитета су снажно утицала на унутаретнички развој бошњачке заједнице, што је у перспективи појачавало разлике између Бошњака у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори. У другом делу овог поглавља представљене су друштвене и политичке прилике у анализираним државама након обнове вишестраначја, са посебним освртом на положај, статус и унутаретничку политичку динамику код Бошњака. Испоставило се да у Босни и Херцеговини услед постојања изразитих међуетничких расцепа долази до смањеног ефекта унутаретничких подела. Промена политичких околности у Србији су умањили ефекат међуетничких подела али су и снажно утицали на унутаретничку динамику бошњачког сегмента. У Црној Гори,

се услед специфичног историјског развоја, развила посебна склоност ка прекоетничком гласању код мањинских заједница.

Четврто поглавље „Институционални оквир и карактеристике Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе“ је посвећено институционалном дизајну предметних држава, где су анализирани институционалне карактеристике Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе у смислу облика организације власти (парламентарни, председнички, полупредседнички систем), територијалне организације власти (кантони, покрајине, градови, општине), модела демократије (већински, консоцијативни), модела изборних система (већински, пропорционални, мешовити), као и разлике у уставно-правном статусу Бошњака, уз приказ бројности кроз пописе становништва. Показало се да институционални оквир, последично, ствара засебне партијске подсистеме у којима готово не постоји међусобна „комуникативност“, што, преклапајући се са територијалном организацијом државе, доприноси гетоизацији националних сегмената. Доминација хоризонталних етничких подела у Босни и Херцеговини је хомогенизовала бошњачки сегмент, бар око темељних питања и наратива, смањујући могућност дубље поларизације и фрагментације. У Србији је након политичких промена 2000. године дошло, између осталог и до институционалног преобликовања права и положаја мањинских заједница, као што су дефинисање идентитетских обележја и статусних права, увођење природног прага за странке националних мањина, формирање Националних савета као облика културне аутономије итд., које су благотворно деловале на међуетнички расцеп и расцеп центар-периферија. То је резултирало и променом оса сукоба унутар бошњачког сегмента али и промени политичких стратегија бошњачких партија. Ефекат институционалног редизајнирања у Црној Гори на унутаретничку политичку динамику међу Бошњацима је био знатно мањи, услед повољнијих контекстуалних околности које су претходиле институционалним реформама.

У петом поглављу под називом „Вредносно-идеолошка класификација релевантних партија бошњачког сегмента у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори“ извршена је класификација релевантних политичких странака за које гласају Бошњаци у предметним државама на идеолошко-вредносној скали. Као критеријум релевантности коришћени су резултати избора из три изборна циклуса у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори. Вредносно-идеолошка класификација релевантних странака за које гласају Бошњаци у анализираним државама је обављена помоћу теоријског модела Херберта Кителта (Kitschelt, 1995), који се базира на три расцепа:

универсализам-партикуларизам; либерализам-ауторитаризам; тржишна алокација-политичка редистрибуција, као и модела Ненада Закошека који нуди линије расцепа: територијално-културни (центар-периферија); идеолошко-културни и функционални (социо-економски) расцеп (Закошек, 1998: 21). Међутим, услед специфичних околности, кандидат је прибегао једнодимензионалној класификацији која се односила преваходно на културно-вредносну димензију. Након вредносно-идеолошке класификације релевантних странака, у циљу једноставније анализе, извршено је груписање странака у партијске блокове у државама где је то било могуће. Показало се да се унутар бошњачког сегмента у Босни и Херцеговини партије могу груписати у два блока: национално-конзервативни и грађанско-секуларни. Партије бошњачке националне мањине у Србији су груписане у аутономашке и антисистемске с једне стране и интегралистичке са друге стране и као трећа се издваја партија која је по свом карактеру, клерикално-конзервативна. У Црној Гори се показало да партије за које гласају Бошњаци могу се класификовати као грађанске односно мултиетничке и моноетничке партије.

У шестом поглављу под називом „Методолошки оквир“ изложен је методолошки оквир анализе емпиријских података, заједно с методолошким планом и техникама обраде података. У циљу анализе добијених података из истраживања вредносних ставова и испитивања постављених хипотеза у дисертацији, коришћене су биваријантне и мултиваријантне статистичке методе: дескриптивна статистика, табеле контингенте или унакрсне табеле, корелациона анализа, фактора анализа, анализа варијансе, Ни-квадрат тест, регресиона анализа, каноничко дискриминациона анализа, интеркласни коефицијент корелације и упоредни метод.

„Резултати“ представља седмо поглавље које је подељено у неколико целина. У првом делу овог поглавља, након описа социо-демографских карактеристика узорка, анализирани су разлике у вредносним оријентацијама Бошњака из предметних држава. На основу анализе емпиријских података, изведени су закључци о разликама међу Бошњацима из Босне и Херцеговине, Србије и Црне Горе који указују на дубоке диференцијације у ставовима и вредностима Бошњака у различитим државама. Фактори на основу којих се највише разликују Бошњаци у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори су: поверење у политичке и друштвене институције, спољно-политичка оријентација, глобална оријентација, однос према традиционализму, клерикализму, типовима политичке власти, религиозности, етничкој дистанци и националном

идентитету. У другом делу овог поглавља, анализирани су основне линије подела као и утицај социо-демографских карактеристика и вредносних оријентација на политичке преференције испитаника у појединим државама, коришћењем Дигн-Краусовог теоријског модела, чиме су тестиране посебне и појединачне хипотезе. Главни политички конфликт унутар бошњачког сегмента у Босни и Херцеговини смештен је у културно-вредносној димензији, док су разлике у вези са институционалним или социо-економским питањима мање значајне за партијску конкуренцију. Основне линије подела међу Бошњацима односе се на социокултурни идентитет, ставове о секуларизму, националном идентитету, ауторитарности, брзини модернизације итд. Показало се да се међу Бошњацима у Босни и Херцеговини јавља пуни расцеп у све три димензије: социо-структурној, вредносној и организационој. Доминантне линије подела међу Бошњацима у Србији засноване су на две димензије: културно-вредносној и политичкој димензији. У оквиру прве димензије, религиозност игра кључну улогу, док у оквиру политичке димензије, линија поделе се базира на релацији власт-опозиција, где поверење у институције система има значајан утицај. Показало се да међу Бошњацима у Србији постоје парцијалне поделе (*issue divide*) засноване на вредносним оријентацијама које се манифестују кроз политичке носиоце, али без јасно дефинисаних социо-структурних носиоца. Када су у питању друштвене и политичке поделе међу Бошњацима у Црној Гори, испоставило се да је једно од најизраженијих обележја присуство идентитетско-номинацијских подела, које су великим делом последица особеног друштвеног, културног и политичког миљеа, који је детерминисан аутохтоним историјским искуством. Показало се да разлике између национално номинованих Бошњака и Муслимана у Црној Гори нису само формалне, већ су утемељене на културолошким и вредносним разликама. Кључни фактор који раздваја присталице Бошњачке странке од присталица владајућих партија није вредносно-светоназорског карактера, већ национална номинација и назив матерњег језика. У случају Црне Горе испоставило се да постоје парцијални расцепи у све три димензије, и то: идентитетско-номинацијски (структурни), вредносно-идеолошки (тематски) и политички (организациони), образујући тиме пуни расцеп (*full cleavages*). Додатно, тестиране су хипотезе које су специфично везане за бошњачки сегмент у појединим државама.

Девети део дисертације Јасмина Хоџића обухвата закључна разматрања у којима се образлаже испуњеност постављених циљева истраживања и сублимирају сва сазнања

и закључци добијени из појединачних поглавља. Кандидат је детаљно појаснио утицај друштвеног и политичког контекста и институционалног дизајна на јасне разлике у доминантним вредносним оријентацијама међу Бошњацима у анализираним државама. Историјска мимоилажења међу Бошњацима, нису могао бити поништена заједничким животом у две Југославије. Након распада заједничке државе, изазови и теме које су биле превасходно условљене контекстима у свакој од анализираних држава, утицале су на разлике како на међуетничку политичку динамику, тако и на доминантне вредносне оријентације и осе подела међу Бошњацима. Различит институционални дизајн, као и уставно-правни положај и бројност, додатно је стимулисао разлике у карактеру и дубини подела међу Бошњацима у свакој од анализираних држава. Кандидат у закључним разматрањима и проспективно сагледава стабилност и трајност постојећих подела међу Бошњацима, јасно се одређујући према њима.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Дисертација „Друштвене и политичке поделе и расцепи Бошњака у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори- упоредна анализа“ нуди детаљан и свеобухватан критички преглед теоријских концепата друштвених и политичких подела и расцепа, како оних класичних тако и модификованих који су примењиве у посткомунистичким друштвима. Кандидат је детаљном дескрипцијом и анализом доминантних вредносних оријентација, линија подела и расцепа међу Бошњацима у предметним државама, као и компарацијом истих, показао да суверено влада научним чињеницама у вези са предметом истраживања. Осим тога, показао је у којој мери различити институционални оквири и социо-политички контексти у предметним државама утичу на постојање разлика како у вредносним оријентацијама, тако и по питању друштвених и политичких подела међу Бошњацима.

Дескрипцијом је добијен увид у институционално-конституционалне оквири предметних држава и приказ релевантних политичких странака за које гласају Бошњаци. Кроз анализу социо-политичког контекста и институционалног оквира, извршена је дубинска анализа предметних држава. Поред тога, уз подробну критичку анализу релевантних политичких партија за које гласају Бошњаци у анализираним државама, њихових програма и еволуције у деловању и промени стратегија, кандидат даје оригиналну вредносно-идеолошку класификацију релевантних политичких партија.

Подробна историјска контекстуализација истраживачког проблема уз јасну детекцију кључних проблема, попут недовршене изградње националног идентитета, историјски утемељених подела међу Бошњацима, критичних историјских мимоилажења, кандидат проналази јасну везу и детектује узроке актуелних друштвених и политичких подела Бошњака и разлоге постојања разлика у односу на различите друштвене, политичке и институционалне оквире у којима живе.

Оригиналним емпиријским истраживањем и адекватно дизајнираним методолошким оквиром ова дисертација даје допринос и компаративној политици. Израженим смислом за анализу различитих теоријских модела, са прецизно и адекватно одабраним Дигн-Краусовим моделом, синтетизујући различите научне приступе и методе уз оригиналну емпиријску анализу, уз детектовање домета и недостатака досадашњих истраживања друштвених и политичких расцепа, кандидат снажно обогаћује фонд досадашњих сазнања о друштвеним и политичким подела у посткомунистичким друштвима, утицају друштвеног и политичког контекста и институционалног дизајна на унутаретничку политичку динамику.

Осим тога, предност ове дисертације је и то што је примењена упоредна анализа три студије случаја чиме је повећан сазнајни значај самог истраживања. Такође, у дисертацији су комбиноване квалитативне и квантитативне методе и социо-структурни и институционални приступ што је омогућило добијање „комплетне слике“ о предмету истраживања. Као примарне изворе података у дисертацији су коришћени емпиријски налази истраживања вредносних ставова, који су омогућили добијање статистички значајних и актуелних података, што је обезбедило поузданост при добијању резултата истраживања.

И поред тога што је велик број студија написано на тему друштвених и политичких подела и расцепа, дисертација Јасмина Хоџића представља први систематичан рад на ову тему у домаћој и регионалној политикологији. Једна од предности и иновација ове дисертације је у томе што се досадашња истраживања нису бавила анализом друштвених и политичких подела и расцепа код појединачних националних заједница, већ су као предмет анализе третиране државе и целокупне политичке заједнице.

Опсежном анализом емпиријских података, кандидат обогаћује научни фонд и новим сазнањима о утицају социо-демографских фактора и вредносних оријентација на политичке преференције. Велики број индикатора којима се проверавају хипотетички ставови мултиваријантне анализе коришћене у дисертацији потврђују да друштвени и

политички расцепи имају огроман, ако не и пресудан утицај на политичку динамику како унутар једне националне заједнице, тако и унутар целокупног друштва. Управо из тог разлога дисертација Јасмина Хоџића „Друштвене и политичке поделе и расцепи Бошњака у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори-упоредна анализа“ има како научни тако и друштвени допринос, нудећи прегршт емпиријски проверљивих резултата до којих је кандидат дошао, а који представљају извор сазнања који се могу користити како у креирању партијских тако и јавних политика. И на крају, ова дисертација представља свеобухватно истраживање друштвених и политичких расцепа Бошњака у државама где чине релевантан удео у становништву, где су политички организовани, што у досадашњим истраживањима није рађено.

6. Закључак

Дисертација „Друштвене и политичке поделе и расцепи Бошњака у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори-упоредна анализа“ кандидата Јасмина Хоџића, оригинално је научно дело урађено према одобреној пријави докторске дисертације. На основу овог извештаја и оцена о научном доприносу, Комисија сматра да ова докторска дисертација задовољава све услове самосталног и вредног научно-истраживачког подухвата. Кандидат Јасмин Хоџић се у процесу њене израде руководио правилима научног истраживања, од постављања истраживачког питања и циља и предмета дисертације па све до закључних разматрања. Извршена је детаљна анализа обимне научне и стручне литературе, мерења истраживаних процеса према постављеном моделу и егзактна компаративна анализа, па на основу тога су проверене постављене хипотезе доказане и изведени поуздани закључци.

Комисија је стога сагласна у оцени да докторска дисертација „Друштвене и политичке поделе Бошњака у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори-упоредна анализа“ у потпуности испуњава услове за јавну одбрану и предлаже Научно-наставном већу Факултета политичких наука да донесе одлуку у складу са овим закључком.

Београд, 24. септембар 2024. године

Комисија за преглед и оцену докторске дисертације:

Проф. др Душан Спасојевић, ванредни професор
Факултета политичких наука Универзитета у Београду

Доц. др Деспот Ковачевић, доцент
Факултета политичких наука Универзитета у Београду

Др Горан Башић, научни саветник
Института друштвених наука Универзитета у Београду